

Project: Utopisch Den Haag

Cultureel erfgoed

Utopie, Groep 7-8

De leerlingen onderzoeken in *Utopisch Den Haag* de invloed die architectuur en stedenbouw hebben op de vormgeving van de wereld om ons heen. Soms zitten hier heel idealistische, utopische ideeën bij. Als eerste opdracht bekijken de leerlingen hoe afzonderlijke gebouwen of een complex vanuit een bepaalde overtuiging of een bepaald ideaal kan worden gebouwd: de eerste galerijflat, een groot kantoor uit de jaren '20 of '30 of hofjeswoningen. Vervolgens doen de leerlingen onderzoek in hun eigen wijk en bereiden zij een presentatie voor over een gebouw naar keuze. Daarna maken de leerlingen kennis met een aantal historische plannen voor de uitbreiding van Den Haag: hoe zagen deze plannen eruit en waarom werden ze gemaakt? Wat is ervan gerealiseerd? Vervolgens bedenken ze in groepjes een eigen (ideale) stadsuitbreiding. In de laatste opdracht onderzoeken de leerlingen een specifiek gebouw met een zeer idealistische grondslag: het Vredespaleis, en ontwerpen ze zelf hun eigen nieuwe Vredespaleis.

1. Informatie voor de leerkracht

Welkom!

Je gaat in de klas werken met het lesmateriaal van Cultuuronderwijs op zijn Haags. Voor je aan de slag gaat leggen we je uit hoe je dit project tot een succes kunt maken.

Samen ontdekken

Onze cultuurlessen zijn gebaseerd op de didactiek van procesmatig werken, de leerlingen doorlopen hierbij een creatief proces. Zij worden zich bewuster van zichzelf, hun omgeving en ontdekken op een speelse manier hun creatieve vermogen. Met als kern dat je als leerkracht samen met de leerlingen beleeft, beschouwt, verbeeldt, bedenkt en maakt.

Houdingsdoelen

Bij de introductie, oriëntatie en opdrachten worden kennisdoelen en vaardigheidsdoelen benoemd. Onderstaande houdingsdoelen gelden in het algemeen:

- De leerling toont zich nieuwsgierig en proactief.
- De leerling kan positief-kritisch reflecteren op eigen werk en op dat van anderen.

Tips en aanbevelingen

- We raden je aan meer te lezen over de [opzet van COH](#) en het [DNA van COH](#).
- Bekijk vooral ook de instructiefilmpjes over [creatief proces](#) en [filosofisch gesprek](#).
- Overleg en deel je plannen met de icc'er of je cultuurcoach.
- Wij adviseren je het hele project van tevoren door te lezen om je goed voor te bereiden en de mogelijkheden te ontdekken die het project biedt.
- Je kunt het lesmateriaal ook downloaden en printen. Gebruik het smartboard voor het beeldmateriaal.
- Als richtlijn adviseren wij voor het doorlopen van het creatief proces in het hele project, zes tot acht lesmomenten in te plannen. Alle projecten hebben een introductie, oriëntatie en drie opdrachten. Je kunt ervoor kiezen het lesmateriaal aan te passen naar eigen wensen.
- Iedere opdracht heeft dezelfde opbouw: onderzoeken, uitvoeren en presenteren. De reflectievragen kunnen tijdens en na iedere fase van het creatief proces met de individuele leerling of de hele groep besproken worden.
- Nodig eens een [Kunstenaar in de klas](#) uit. Die kan levendig en beeldend over het beroep vertellen dat past bij dit project. Het gerelateerde aanbod bij dit project vind je op onze site.
- Een bezoek aan een voorstelling, tentoonstelling of vaste collectie in een Haagse culturele instelling is ook van grote meerwaarde. Zie [VONK](#) voor het actuele aanbod.
- Bedenk ook van tevoren bij welke onderdelen je ouders kunt of wilt inschakelen. Het project gaat meer leven als er ook buiten de klas aandacht voor is.
- Maak foto's of filmpjes van de diverse presentatiemomenten en deel deze via de schoolwebsite, klassenapp of andere kanalen.

Project specifieke informatie

Over dit project

In dit project onderzoeken leerlingen de rollen die architectuur en stedenbouw spelen in het vormgeven van de wereld om ons heen. Soms zitten hier heel idealistische, utopische bedoelingen achter. De leerlingen bekijken historische (utopische) stadsuitbreidingsplannen in Den Haag, onderzoeken de directe omgeving van school en nemen het Vredespaleis onder de loep.

Doelen

Er worden twee hoofdoelen geformuleerd die specifiek zijn voor het hele project. De doelen zijn op het gebied van kennis en vaardigheden. Aan het eind van het project worden deze doelen met behulp van de succescriteria geëvalueerd op het gebied van zelfregulering: de leerling kijkt terug en blik vooruit.

Reflecteren

De reflectievragen bij de verschillende fases van het creatief proces kunnen tijdens en na iedere fase met de individuele leerling of de hele groep besproken worden. Zie ook de hand-out: [Rollen van de leerkracht](#).

Taalonderwijs

Wil je woorden uit dit project koppelen aan taalonderwijs? [Raadpleeg dan de begrippenlijst](#).

Benodigdheden

Bij elke opdracht staat een opsomming van benodigdheden weergegeven.

2. Introductie

Hoofddoel kennis	De leerling benoemt kenmerken van stadsontwikkeling aan de hand van voorbeelden in Den Haag.
Hoofddoel vaardigheid	De leerling zet in samenwerking met klasgenoten eigen ideeën over stadsontwikkeling om in een concreet resultaat.

Benodigdheden

- digibord
- tablets

Aan de slag in de klas

Je denkt er waarschijnlijk niet elke dag over na, maar de stad ziet er niet toevallig uit zoals hij eruitziet. Een stad begint klein en groeit in de loop van de tijd. Soms een beetje toevallig, maar vaak denken daar veel mensen over na: architecten, stadsplanologen, burgemeesters, monumentenzorg-medewerkers, filosofen, politici, burgers, bedrijven. Doorloop de volgende stappen:

1. Start een klassengesprek met de vraag: Wie bedenkt of heeft bedacht hoe de stad eruit moet zien? Wie zorgt daarvoor?
2. Bekijk samen [deze Schooltv-video](#) over de Laan van Meerdervoort. In het filmpje wordt verteld hoe de Laan van Meerdervoort (en de wijken daarbij) zich in de loop van de tijd uitbreidde tot uiteindelijk de langste straat van Nederland. De video maakt duidelijk dat stedenbouw en stadsuitbreiding soms bij toeval loopt zoals het loopt, maar dat er ook over wordt nagedacht en dat er verschillende redenen kunnen zijn om uit te breiden. Bespreek de video aan de hand van bijvoorbeeld de volgende vragen:
 - Kennen jullie deze straat?
 - Waarom werd de Laan van Meerdervoort steeds langer gemaakt?
3. Laat de leerlingen in groepjes via Google Streetview een 'wandeling' door de Laan van Meerdervoort maken. Ze noteren wat hen opvalt. Welke gebouwen vinden ze mooi, vreemd, verrassend? Laat hen hiervan screenshots maken. Welke functies hebben de gebouwen volgens de leerlingen?
4. Laat de groepjes om de beurt iets vertellen over hun bevindingen: wat is hen opgevallen en waarom?

3. Oriëntatie

Benodigdheden

- digibord
- A3-vellen papier
- stiften

Aan de slag in de klas

Het filosofisch gesprek

Doorloop de volgende stappen:

1. Vertel de leerlingen het volgende: Een stad wordt vanuit praktische, maar soms ook vanuit ideale overwegingen gebouwd en uitgebreid. Bijvoorbeeld met een ideale woon- en leefwereld voor de mensen voor ogen. Soms worden dit soort plannen gerealiseerd en pakken ze goed uit, soms blijft het een mooi plan op papier of blijkt het in de praktijk toch anders te werken dan gedacht. Een mooi woord voor een ideale (misschien niet haalbare) wereld is 'utopie'. De 16^e-eeuwse filosoof Thomas More omschreef het als volgt: "Utopie is de goede plaats die niet bestaat".
2. Laat ter illustratie een voorbeeld zien van zo'n utopische stad: *Nieuw Babylon* van Constant Nieuwenhuys (1920 – 2005). Constant zag na de Tweede Wereldoorlog hoe alles opnieuw moest worden opgebouwd en hoe de samenleving in de jaren 50 veranderde door de toenemende automatisering. Hij bedacht een utopische nieuwe stad: een wereld zonder grenzen, waar mensen niet hoeven te werken maar vrij zijn om te spelen en te reizen. Hij noemde het *Nieuw Babylon* en toont zijn ideeën in onder meer maquettes, tekeningen en films. Een [korte video](#) over het werk vind je op YouTube, meer achtergrondinformatie en beeldmateriaal staat op de site [ArchiNed](#).
3. Verken het begrip 'utopie' samen met de leerlingen. Voer hiervoor een [filosofisch gesprek](#). Stel (een aantal van) onderstaande vragen:
 - Is een ideale wereld altijd onbereikbaar/een plek die niet bestaat?
 - Is een ideale wereld (utopie) voor iedereen hetzelfde?
 - Is een utopie altijd heel groot of kan het ook over iets kleins gaan?
 - Wat is voor jou een utopie?
 - Kun je een utopie bouwen? Waarom wel of niet?
 - Noem een voorbeeld van iets dat je nooit kan maken/bereiken. Waarom kan dat niet?

Oriëntatieopdracht

1. Vraag de leerlingen om voor zichzelf een mindmap te maken met steekwoorden. Laat hen in het midden van de mindmap 'ideale wereld' of 'utopie' zetten. Langs de tentakels van de mindmap noteren ze hun ideeën, wensen en gedachten over een ideale (woon- en leef-)wereld.
2. Bekijk en bespreek de mindmaps gezamenlijk: wat zijn overeenkomsten, wat zijn verschillen? Noteer ideeën en wensen die bij meerdere leerlingen voorkomen op het digibord.
3. Bespreek de notities op het digibord: welke ideeën en wensen zouden nog wel eens werkelijkheid kunnen worden? Wat lijkt onmogelijk?

<p>Succescriterium</p>	<p>Bespreek met de leerlingen de opdracht(en): welke onderwerpen gaan zij onderzoeken de komende les of tijd? Formuleer vanuit het filosofisch gesprek en/of de oriëntatie-opdracht, samen met de leerlingen, een succescriterium waaraan zij werken. Een voorbeeld van een succescriterium bij dit project kan zijn:</p> <p>De leerling geeft vanuit onderzoek vorm aan een eigen utopisch stadsbeeld.</p>
------------------------	---

4. Opdracht: Bouwen in de wijk

In deze opdracht bekijken we hoe afzonderlijke gebouwen of een complex vanuit een bepaalde overtuiging of een bepaald ideaal kan worden gebouwd: de eerste galerijflat, een groot kantoor uit de jaren 20 of 30, hofjeswoningen. Vervolgens doen de leerlingen onderzoek in hun eigen wijk en bereiden zij een presentatie voor over een gebouw naar keuze.

<p>Subdoel kennis</p>	<p>De leerling benoemt de achtergrond van een aantal gebouwen in de buurt.</p>
<p>Subdoel vaardigheid</p>	<p>De leerling presenteert met zijn klasgenoten het onderzoek naar de kenmerken en functie van een gebouw uit de wijk.</p>

Benodigdheden

- digibord
- grote vellen papier
- apparaten waarmee gefotografeerd kan worden (tablets, smartphones, fotocamera's)

Aan de slag in de klas

Doorloop de vaste onderdelen binnen elke projectopdracht: onderzoek, uitvoeren en presenteren.

Onderzoek

Als vervolg op de oriëntatie-opdracht over de Laan van Meerdervoort bekijken we nu de eigen wijk. Soms worden gebouwen vanuit een heel praktisch oogpunt gebouwd, soms vanuit een ideaal. Doorloop de volgende stappen:

1. Bekijk en bespreek (één van) de volgende video's. Hierin wordt duidelijk dat een gebouw met een bepaalde functie niet zomaar ontstaat en dat het ontwerp vaak gestoeld is op bepaalde ideeën, idealen, uitgangspunten, eisen en beperkingen. Een gebouw is vaak een 'product' van de tijd waarin het ontstond.
 - [De Bergpolderflat](#). Welke ideeën en wensen liggen er aan deze flat ten grondslag? Wat zijn de idealen geweest toen men dit bedacht en bouwde?
 - [Het grootste gebouw van baksteen](#). Welke uitgangspunten en ideeën liggen er aan dit enorme kantoor ten grondslag? Wat waren de beperkingen en eisen tijdens de bouw?
2. Een heel ander soort gebouw: in Den Haag zijn vele hofjes te vinden. Sommige hofjes stammen al uit de 17^e eeuw, andere werden later gebouwd. Deze hofjes zijn vanuit bepaalde idealen opgericht en gerealiseerd. Vraag de leerlingen om online een voorbeeld van een hofje in de stad te zoeken. Laat hen daarbij uitzoeken voor wie, waarom en wanneer dit hofje werd gebouwd. Gebruik bijvoorbeeld de volgende websites:
 - [Haagse Tijden](#)
 - [Wikipedia over Haagse hofjes](#)
 - [Landelijk Hofjesberaad](#)
Bespreek de bevindingen kort na.
Verkort alternatief: toon één of twee hofjes op het digibord en bespreek deze kort: waarom werden deze hofjes gebouwd, voor wie en door wie?
3. Geef leerlingen in groepjes de opdracht om met een fotoapparaat een wandeling door de wijk te maken. Laat hen kijken naar de verschillende bouwstijlen, maar geef de groepjes vooral de volgende twee vragen mee: Welke gebouwen zijn met een speciaal doel, vanuit een bepaald ideaal of bepaalde gedachte gebouwd? En voor welke functie: een kantoor, een winkel, een fabriek, een school of iets anders? Laat hen een lijstje opstellen, foto's maken of afbeeldingen zoeken.

Uitvoeren

Doorloop de volgende stappen:

1. In dezelfde groepjes als tijdens het onderzoek kiezen de leerlingen één gebouw of complex in de wijk uit waarover ze het volgende uitzoeken:
 - Wanneer werd het (ongeveer) gebouwd?
 - Voor wie?
 - Waarom op die plek?
 - En vooral: met welk plan, waarom?
 - Is dit plan/dit doel nog steeds van kracht/gerealiseerd?
NB: mocht het lastig zijn om in de wijk dergelijke gebouwen of complexen te vinden, dan kan uiteraard ook naar aangrenzende wijken gekeken worden.
2. De resultaten van het onderzoek verwerken de leerlingen in een PowerPointpresentatie.

Presenteren

Om de beurt presenteren de groepjes hun onderzoek. Ze lichten hun ontdekkingen en bevindingen aan de hand van de PowerPointpresentatie toe.

Reflecteren

Reflectie subdoelen	Op welke manier komen de verschillende kenmerken van het gebouw in de presentatie terug?
Reflectie proces	Op welke manier hebben jullie samen gebouwen onderzocht?

5. Opdracht: Den Haag, wereldstad van de toekomst

In deze opdracht maken de leerlingen kennis met een aantal historische plannen voor de uitbreiding van Den Haag: hoe zagen deze plannen eruit en waarom werden ze gemaakt? Wat is er van gerealiseerd? Vervolgens bedenken ze in groepjes een eigen (ideale) stadsuitbreiding.

Subdoel kennis	De leerling legt uit waarom Den Haag in de loop van de tijd is uitgebreid.
Subdoel vaardigheid	De leerling zet in samenwerking met klasgenoten eigen ideeën over een wereldwijk om in een schets.

Benodigdheden

- digibord
- grote vellen papier
- een plek om plannen tentoon te stellen

Aan de slag in de klas

Doorloop de vaste onderdelen binnen elke projectopdracht: onderzoek, uitvoeren en presenteren.

Onderzoek

Architecten ontwerpen gebouwen en wijken. Soms verwerken ze ook droombeelden in plannen voor idealistische architectuur of een ideale stad, zoals we al eerder zagen bij *Nieuw Babylon* van Constant. Ook voor Den Haag zijn in de loop der tijd verschillende (utopische) plannen bedacht. Met de komst van de eerste internationale Vredesconferentie naar Den Haag bijvoorbeeld (in het jaar 1899) dachten twee Nederlandse stedenbouwkundigen en architecten, Karel de Bazel en Hein Berlage, na over stadsuitbreiding en de toekomst van Den Haag.

Doorloop de volgende stappen:

1. Bekijk samen de ideeën en ambities van architect Karel de Bazel. Toon zijn [Ontwerp voor een Wereldhoofdstad](#) (1905). Vertel dat aan het begin van de twintigste eeuw architect De Bazel werd benaderd om een plan te maken voor een nieuwe stad, een Wereldhoofdstad in de duinen nabij Den Haag. Naast een vredespaleis zouden er grote academies moeten komen waarin alle mogelijke kennis van de wereld van wetenschappers en kunstenaars bijeengebracht zou worden. Op die manier zou in gemeenschappelijkheid gewerkt kunnen worden aan de oplossing van alle mogelijke wereldproblemen. Naast kenniscentrum en bovenmodale campus zou de stad ook een modelstad moeten worden voor de arbeider, met volkskeukens en andere gemeenschappelijke voorzieningen. Geldschieter en gemeente besloten echter anders; de plannen zijn nooit uitgevoerd.
2. Bekijk en bespreek samen ook de [plannen van H.P. Berlage](#). In de 19^e eeuw groeide de bevolking van Den Haag in vrij korte tijd enorm: van 90.000 inwoners in 1870 naar ruim 200.000 in 1900. In 1908 stelde de architect H.P. Berlage in opdracht van het gemeentebestuur een uitbreidingsplan voor Den Haag op. Berlage maakte een plan voor het gehele grondgebied van Den Haag. In 1913 werd zijn plan goedgekeurd. Uiteindelijk werd slechts een deel van het plan uitgevoerd. Zo werden de Bomenbuurt en Spoorwijk gebouwd, en werden in de binnenstad huizen afgebroken voor de aanleg van brede verkeerswegen (Grote Marktstraat, Jan Hendrikstraat, Torenstraat). Ook deed Berlage een poging om de plannen van De Bazel voor de Wereldhoofdstad gerealiseerd te krijgen door het in vereenvoudigde vorm in zijn uitbreidingsplan op te nemen. Tevergeefs.
3. Bekijk en bespreek eventueel nog [andere \(uitbreidings\)plannen](#) door de eeuwen heen.

Uitvoeren

Doorloop de volgende stappen:

1. Verdeel de klas in groepjes van drie of vier leerlingen. Stel dat de gemeente Den Haag aan de leerlingen vraagt om plannen te maken voor een nieuwe wijk in de stad, een wereldwijk. Laat de groepjes de volgende vragen stap voor stap beantwoorden en zo hun ideeën verzamelen:
 - Wat zouden zij willen realiseren?
 - Met welke droom, met welk ideaal: wereldvrede, of iets heel anders?
 - Voor wie?
 - Waar in de stad?
 - Welke rol heeft de natuur in het ontwerp?
2. De groepjes gaan aan de slag als echte architecten. Op een groot vel papier schetsen zij een plan/plattegrond voor hun ideeën.

Presenteren

Richt met de ontwerpen een kleine tentoonstelling in. Om de beurt presenteren de groepjes hun plannen. Medeleerlingen treden op als jury en geven punten: welke plannen vinden de meeste steun, welke plannen moeten gerealiseerd worden?

Reflecteren

Reflectie subdoelen	Welke idealen over een nieuwe wereldwijk zie je terug in de schets?
Reflectie proces	Hoe hebben jullie je eigen idee tot een gezamenlijke schets kunnen brengen?

6. Opdracht: Het Vredespaleis

In deze opdracht onderzoeken we een specifiek gebouw met een zeer idealistische grondslag: het Vredespaleis. Vervolgens ontwerpen de leerlingen zelf in groepjes hun eigen nieuwe Vredespaleis.

Subdoel kennis	De leerling vertelt over de architectuur en de functie van het Vredespaleis.
Subdoel vaardigheid	De leerling ontwerpt in samenwerking met klasgenoten een nieuw Vredespaleis.

Benodigdheden

- digibord
- tablets
- software/game om een gebouw te ontwerpen (bijvoorbeeld Minecraft)

Aan de slag in de klas

Doorloop de vaste onderdelen binnen elke projectopdracht: onderzoek, uitvoeren en presenteren. Aan het eind van deze opdracht staan evaluatievragen die betrekking hebben op het hele project.

Onderzoek

Doorloop de volgende stappen:

1. Kijk nog even terug naar het onderzoek in de tweede opdracht, de plannen van Karel de Bazel. Onderdeel van deze plannen was een Vredespaleis: een plek waar je zonder te vechten kunt spreken over ruzie tussen landen en over vrede. Het is een duidelijk voorbeeld van een gebouw dat is bedacht vanuit een ideaal. Uiteindelijk is er een Vredespaleis gekomen, maar niet zoals Karel de Bazel het had bedacht.
2. Bekijk de aflevering van [Het Klokhuis over het Vredespaleis](#). Bekijk eventueel alleen de fragmenten over het ontstaan, de vorm en de functie van het gebouw (019 min. tot 02.57 min.) en over de werking van het Internationaal Gerechtshof (04.55 min. tot 07.01 min.)

Bespreek de aflevering aan de hand van de volgende vragen:

- Waarom werd het paleis gebouwd?
- In hoeverre zie je aan het gebouw zelf (architectuur en decoratie) dat het om een Vredespaleis gaat?

Uitvoeren

Stel: de gemeente Den Haag vraagt de klas om nóg een gebouw voor de vrede te maken. Doorloop de volgende stappen:

1. Laat de klas in groepjes brainstormen over hoe zo'n gebouw eruit zou moeten zien. Denk aan het ontwerp, de plek, groot of klein, enzovoorts.
2. Laat de groepjes op basis van hun ideeën een nieuw gebouw voor de vrede ontwerpen. Gebruik hiervoor online mogelijkheden of games, zoals Minecraft (er zijn online gratis versies beschikbaar).

Presenteren

De groepjes presenteren hun plannen en ideeën om de beurt aan de rest van de klas. Bespreek gezamenlijk welke gebouwen goed bij elkaar passen of misschien juist helemaal niet.

Reflecteren

Reflectie subdoelen

Waaraan zie je dat jullie ontwerp een paleis voor de Vrede is?

Evalueren

Bespreek met de leerlingen het doorlopen proces aan de hand van onderstaande vragen.

- Wat heeft je tijdens dit project het meest verrast?
- Was je je er bewust van dat er zoveel verschillende mensen (vanuit hun beroepen) nadenken over steden en gebouwen?
- Ben je anders naar je eigen wijk gaan kijken? Leg uit.

- In hoeverre kan een gebouw 'vertellen' waar het voor staat, waarom het gebouwd werd? Leg uit.
- Welk gebouw dat jullie klas heeft bedacht zou je wel echt aan de gemeente Den Haag willen voordragen?
- Wanneer kom je op betere ideeën: als je samenwerkt of als je alleen werkt? Leg uit.

Eindreflectie: zelfregulatie terugkijkend	Welk ontwerp voor de stad zou je aan de Gemeente Den Haag willen voordragen?
Eindreflectie: zelfregulatie vooruitkijkend	Welke utopische stadsvernieuwing zou je zelf nog willen ontwerpen?